

Бойчук Я. А. Гражданские объединения чехов в Украине (1880-1914)

Статья посвящена комплексному исследованию процесса становления, развития и особенностей функционирования чешских общественных объединений на украинских землях в составе Российской империи в 1880-1914 гг. Доказывается, что становление чешских обществ, в отличие от титульной нации, имели свой путь развития, построенный на обычаях и исторических традициях. Исследована деятельность культурно-просветительных организаций чехов. Раскрыта их структура, формы работы и взаимодействие с государством. В ходе исследования выявлены основные направления работы филантропических организаций чехов. Охарактеризованы особенности ведения хозяйства этнических организаций на кооперативных началах. Показано вклад чехов-колонистов в социально-экономическое и культурное развитие Украины. Сделан вывод, о достаточно высоком уровне самоорганизации украинских чехов, что сыграло важную роль в сохранении их как нации в условиях эмиграции.

Ключевые слова: национальные меньшинства, общественные объединения, благотворительные организации, культурно-просветительские общества.

Boychuk Ya. A. Czech civic associations in Ukraine (1880-1914)

The article is devoted to the complex research process of formation, development and functioning of Czech public associations in the Ukrainian lands in the Russian Empire in 1880-1914. It is proved that the formation of Czech companies, in contrast to the titular nation, had their own way of development, built on the customs and historical traditions. Investigated the activity of Czech's cultural and educational institutions. Disclosed their structure, forms of work and interaction with the state. The study identified the main directions of the Czech philanthropic organizations. The features of farming ethnic organizations on a cooperative basis. Displaying Czech colonists contribution to socio-economic and cultural development of Ukraine. A fairly high level of self-Ukrainian Czechs, which played an important role in preserving them as a nation in terms of emigration was concluded.

Keywords: national minority associations, charitable organizations, cultural and educational society.

УДК 94(477.6):35.071.5-051"1917-1918"

Т. С. Вінцовський

УЧАСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ФРАКЦІЇ В РОБОТІ КАТЕРИНОСЛАВСЬКОГО ГУБЕРНСЬКОГО ЗЕМСТВА В ПЕРІОД ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО ПРОТИСТОЯННЯ ЛИСТОПАДА 1917 – СІЧНЯ 1918 рр.

Стаття присвячена роботі української соціалістичної фракції у ході проведення надзвичайного Катеринославського губернського земського зібрання, яке проходило на фоні загострення військово-політичної ситуації на рубежі 1917 – 1918 років. Аналізуються дискусії гласних навколо питань організації центральної та регіональної влади, ставлення до Всеросійських та Українських Установчих зборів, організації просвітницьких заходів, видання земської газети та інше. Автор частково реконструював кадровий потенціал української фракції.

Ключові слова: революція, земства, більшовики, Катеринославська губернія, Центральна Рада, українська соціалістична фракція, Українська Народна Республіка

Регіональний наратив Української національної революції 1917 – 1921 рр. включає в себе різноманітні аспекти політичної, соціальної, культурної, військової, зрештою ментальної конструкції/реконструкції минулого, а категорії локальної історії виділяються в межах виділених дослідником одиниць аналізу, таких як уряд, партія, військо, церква, соціальні чи етнічні групи, громадські організації, органи місцевого самоврядування тощо. Функціонування системи місцевої влади хоча й було вельми важливим чинником формування контрімперського механізму самоорганізації суспільства опинилося на периферії наукового інтересу в радянські часи, оскільки затіялося вивченням діяльності рад робітничих, солдатських і селянських депутатів, які трактувалися як альтернатива міським думах та земствам, особливо після державного перевороту в Петрограді 25 жовтня 1917 р. Прикметно, що перша узагальнююча монографія з історії земств, у якій лівова частка присвячувалась подіям революції 1917 р., з'явилася лише у 1990 р. [1]

Українська історична наука протягом останнього десятиліття здійснила серйозну пошукову та аналітичну роботу щодо заповнення існуючої лакуни. Про це свідчить ціла низка підготовлених монографій та статей авторів, котрі представляють різноманітні наукові та навчальні центри України [2-7]. Втім, винесена у заголовок публікації проблема не розглядалася у жодній відомій нам роботі, оскільки джерельна база для висвітлення розгортання українського національного руху в Катеринославській губернії є недостатньо повною, а в окремих випадках розпорошеною. Отже, перед нами постали наступні дослідницькі завдання: проаналізувати стенографічні звіти засідань надзвичайного Катеринославського губернського земського зібрання, яке проходило 8 – 12 січня 1918 р., ідентифікувати персональний склад української фракції в земстві, на фоні військово-політичного протистояння між більшовиками і представниками революційної демократії виявити головні тенденції в стосунках земств й інших суб'єктів революційного

процесу, встановити вплив української фракції на прийняття рішень, що стосувалися суспільно-політичного життя Катеринославської губернії.

Падіння Тимчасового уряду Росії та проголошення УНР викликали до життя не лише гостру реакцію регіонального політичного істеблішменту, яке здебільшого не підтримало більшовицький державний переворот, але й намагання зорієнтувати місцеву владу на нові історичні виклики, себто система самоврядування мала відповідати вимогам часу. Тому Катеринославський міський голова, російський правий есер В. Осипов, повідомив, що міська дума засудила виступ більшовиків як недопустимий і висловила за створення однорідного міністерства. Незабаром вона разом з Губернською земською управою визнала Центральну Раду найвищим органом влади в Україні й заявила, що свою діяльність координуватиме з позицією Києва [8, с. 164]. Таким чином, влада поступово перетікала до рук українських урядових інституцій, з яким були змушені узгоджувати власні дії органи місцевого самоврядування як з більш стабільною й реально існуючою силою.

Не пізніше 11 листопада [9, с. 20] у місцевий революційний комітет увійшли представники Катеринославських українських губернської (15 чол.) і військової рад та Селянської спілки (40 чол.), після чого 22 листопада інституцію перейменували в Губернську революційну раду [10, с. 353] бюро якої складалося з 20 осіб – 10 делегатів від неукраїнських партій (4 більшовики, 3 есери, по 1 – меншовик, бундівець, єврейський соціаліст) і 10 від українських організацій та партій (4 – Селянської спілки, по 2 – УСДРП й УПСР, по 1 – військової ради і позапартійний). На своєму першому засіданні Губернська революційна рада ухвалила резолюцію про визнання УЦР єдиною владою в Україні. У ці ж дні аналогічні рішення прийняли Катеринославська міська дума, губернська та повітова земські управи [9, с. 21]. У свою чергу 12 грудня на черговому засіданні Генерального секретаріату було прийнято постанову про затвердження Катеринославської губернської революційної ради вищим органом управління Катеринославщини [10, с. 353]. У такий спосіб до 22 листопада завершився процес консолідації влади, яка мала виразно коаліційний характер, при цьому бажання уникнути кровопролиття згуртувало усіх головних учасників політичного процесу, які запорукою порядку вважали новопроголошену УНР.

В описаному політичному дискурсі, як видно з вищенаведеного, доволі помітну роль відіграли земські зібрання і управи, які енергійно боролися за владу на Катеринославщині. Протягом листопада – грудня 1917 р. відбулося декілька засідань земських зібрань різних рівнів, обраних ще згідно наказу Тимчасового уряду. Зокрема, 26 листопада відбулося перше засідання Катеринославського повітового земського зібрання. Як зазначав Г. Герасіменко, у своїх виступах оратори відзначали факт боротьби за владу між радами робітничих і солдатських депутатів й органами самоврядування, а особливо недвозначно ця думка висловлювалася гласним Борисовим, який наголошував, що «<...> ми повинні владно заявити тут, що влада повинна належати не радам, а органам, обраним усім народом, себто земствам<...>» [1, с. 189-190].

Навіть після 29 грудня, коли більшовики оголосили про встановлення своєї влади в Катеринославі, кожен крок підконтрольних рад наштотувався на запеклий спротив земських зібрань і управ. Варто було місцевим більшовикам призначити своїх комісарів у Державний банк, як земське зібрання негайно заявило протест проти таких дій, кваліфікуючи їх як насильство над демократією [1, с. 189-190]. Отже, протягом останніх місяців 1917 р. земства Катеринославщини у своїй масі не стали співробітничати з більшовицькою владою [1, с. 206], а вважали легітимними винятково державні інституції УНР.

Суголосність думок демонстрував і П. Тригуб, який вказував на конкретні факти протистояння між земствами та більшовицькими установами. Так, радянський історик, аналізуючи непереборні вузли суперечностей, стверджував, що на встановлення нової влади «злісним саботажем відповіли чиновники міського і земського самоврядування Катеринослава і губернії». Наприклад, 9 січня 1918 р. президія Катеринославської ради робітничих і солдатських депутатів ухвалила розпустити губернську продовольчу управу, службовці якої оголосили страйк [11, с. 25-26].

Ще більш випукло позиція земств Катеринославщини щодо революційних подій у країні та в губернії простежуються на прикладі Надзвичайного Катеринославського губернського земського зібрання, яке проходило протягом 8 – 12 січня 1918 р. на фоні запеклого військового протистояння між більшовиками та їхніми опонентами різного ідеологічного забарвлення. Помітну роль у роботі зібрання відіграла українська фракція, яка, на відміну від червневих засідань, вже позиціонувала себе не як делегація від Катеринославської української губернської ради [12, с. 92], а як українська фракція Селянської спілки, УПСР і УСДРП, або по-іншому українська соціалістична фракція. Персональний склад фракції теж змінився, зважаючи на перевибори земств, які відбулися восени 1917 р., втім повний перелік гласних фракції автору встановити не вдалося, навіть попри наявність підписів під присягою на вірність Україні, Центральній Раді та Генеральному секретаріату, яку приймала частина гласних перед початком роботи зборів 8 січня 1918 р. Відомо, що головою фракції став Григорій Третяк, член УСДРП, делегат від Новомосковського повіту, а серед інших учасників засідань знаходимо Івана Трубу, Івана Шаблю й Григорія Якименка (усі – від Катеринославського повіту), Івана Бондаренка, Степана Швеця та Івана Якубовича (усі – від Новомосковського повіту), Хому Семенова (від Олександрівського повіту), Володимира Боришкевича (від Верхньодніпровського повіту), Євстратія Кирейка і Віталія Самійленка (обидва – від Павлоградського повіту), Аврама Тавшавадзе (від Бахмутського повіту) [13, с. 3, 6, 10, 28, 37, 41, 79, 84, 85]. У числі підписантів присяги бачимо також наступних осіб: Володимира Дубовика, Єфрема Піддубного, Ярему Стромєнка, Ананія Якимова, Опанаса Запару, Т. Носика, А. Білецького, Івана Урезка, Івана Чорнорота й ще одного гласного з нерозбірливим підписом, які могли або входити до фракції, або бути «співчуваючими», що дає в підсумку 18 осіб. Прикметно, що під документом не було підпису І. Труби [13, с. 86-87], хоча відомо, що

він брав участь у роботі форуму з самого початку, отже теоретично українська фракція могла мати й більше число чоловік.

Усі робочі дні зібрання ознаменувалися гострими дискусіями навколо нагальних проблем, а початок роботи заходу запам'ятався демаршем української фракції, причини якого присутні дізналися лише наступного дня з уст її голови. Г. Третяк повідомив гласним, що члени фракції були обурені порушенням усних домовленостей, досягнутих представниками різних фракцій, щодо можливості внесення спільного кандидата на посаду голови зібрання. Тому постановили запровадити факт протесту і залишення роботи засідання 8 січня, а також не надсилати своїх делегатів до президії, і залишити за собою право діяти на власний розсуд під час роботи губернського земства. Учасники полеміки (О. Залого, С. Раузов, А. Новак) висловили своє здивування таким трактуванням початку роботи зібрання, наголошуючи на тому, що відкриття форуму відбулося за участі української фракції [13, с. 7]. Цілком ймовірно, що зазначений демарш мав більш прозаїчну причину, пов'язану з переконаністю членів української фракції у неможливості обрати свого кандидата на голову зібрання. Адже без помітної міжфракційної боротьби ним став Никифор Гришко [13, с. 4].

Одним з найважливіших питань порядку денного став пункт про політичну ситуацію, яка склалася у проміжку часу від жовтня 1917 р. до січня 1918 р. Члени фракції російських есерів та меншовиків різко негативно оцінювали дії РСДРП(б), яка на їхню думку, висунувши привабливі гасла, не збирається їх виконувати, а лише обманює народ, утворивши уряд, який представляє меншість населення країни. Головним лейтмотивом їхнього виступу стала протестна думка щодо розгону Всеросійських Установчих зборів. Антибільшовицькі апеляції спостерігалися і кризь призм обговорення національного питання. Так, гласний від Луганська П. Стрижевський (есер), згадуючи ленінську тезу про самовизначення націй аж до відокремлення, звернув увагу на її схоластичний характер, прикладом чого, на його думку, є нещодавні події, коли УНР заявила про бажання самовизначитись, а натомість Петроград оголосив їй війну [13, с. 13-18].

Солідаризувалися зі своїми колегами по зібранню й члени української фракції, від імені якої Г. Третяк заявив про хибне трактування з боку більшовиків мети та шляхів розгортання революції. Він стверджував, що революція є селянсько-пролетарською, а не соціалістичною, натомість владу прагне захопити купка озброєних червоногвардійців, сформованих з люмпенів, які, витіснивши на периферію революції найчисельніші страти суспільства, створюють умови для утвердження диктатури меншості. Як і попередні оратори, голова фракції частину доповіді присвятив військовим діям, що повноцінно розгорталися протягом декількох останніх тижнів. Він звернув увагу на еволюцію оцінок по відношенню до ленінців, які до грудня 1917 р. не вважалися ними реальною загрозою для стабільності Української республіки. Але під прапором боротьби за радянську владу більшовики ведуть війну проти української демократії. Не менш важливим став заклик Г. Третяка до органів місцевого самоврядування залишатися вірними принципам демократії і «укріпитися в боротьбі за закріплення здобутків революції» [13, с. 18-19].

Вибудовуючи порівняльні мотиви різних наративів, беремо для прикладу й виступ українського есера Г. Якименка, який нагадав присутнім, що значну частину більшовицьких гасел («Земля – селянам!», контроль над підприємствами з боку робітників ті інші) вже втілюється у життя Центральною Радою, отже Раднарком Росії, «оголошуючи війну», замість соціалізму привнесе для України анархію. А це, своєю чергою, вибиватиме підґрунтя у полеміці з соціалістами-самостійниками, які «мріють закріпити здобутки революції в самостійній українській державі». Мали місце у його виступі й універсальні для соціалістів рефлексії, спрямовані на підтримку селянства як опори земських установ й визнання вищості Українських і Всеросійських Установчих зборів для правомочності вирішувати долю країни [13, с. 19-21].

Наприкінці обміну думками кожна фракція підготувала відповідні резолюції. У документі, підготовленому українською соціалістичною фракцією, містилися наступні пропозиції: 1) припинення Першої світової війни; 2) вищими представниками інтересів народу є Українські та Всеросійські Установчі збори; 3) до скликання Українських Установчих зборів уся влада в Україні належить Центральній Раді, яку вибирає і може переобрати лише «демократія України» за пропорційною ознакою; 4) в Катеринославській губернії влада належить губернському народному земству, як органі, «обраному на підставі найдемократичнішого закону в світі, усім населенням Катеринославщини». Прикметно, що ні Катеринославська українська губернська рада, ні Катеринославська губернська революційна рада в даному проекті не фігурують, а замість затверджених законом УНР [14, с. 346] назв Губернська народна рада і Губернська народна управа використовувалася стара форма – земства, що свідчило про стійкість стереотипів мислення членів фракції. У результативній частині також констатувався факт війни між Російською та Українською республіками, вина за яку безсумнівно покладалася на уряд В. Леніна та реакційні елементи. Вона, говорилося у тексті, «набирає форм національної боротьби між українською та російською демократіями», через яку не можуть відбутися вибори до Українських Установчих зборів, є вигідною буржуазії, тому її, як братовбивчу, необхідно негайно припинити [13, с. 25-26].

Узгоджувальна комісія, що складалася з трьох осіб (меншовик Вейнґер, російський есер П. Фере і Г. Якименко), підготувала спільну для усіх фракцій резолюцію, яка засуджувала дії більшовиків, направлених на застосування тактики терору і провокування громадянської війни, розгін Всеросійських Установчих зборів [13, с. 33-35]. Окрім цього, окремою телеграмою присутні підтримали Центральну Раду [13, с. 27].

У роботі українських соціалістів в стінах губернського земства, як і влітку 1917 р., однією з пріоритетних залишалася просвітницька тематика. Зокрема, І. Труба за дорученням фракції повідомив гласним про нестачу підручників українською мовою [13, с. 28], а на наступну сесію пропонувалося підготувати документи про українізацію Верхньодніпровського середнього сільськогосподарського училища. Усі дискусанти

підтримали ідею, а І. Труба її поглибив, запропонувавши від імені фракції внести до розгляду доповідь щодо організації шкільного комітету для Катеринославської губернії [13, с. 43-44, 51]. Не залишилася поза їхньою увагою і задалена проблема з земською газетою «Народная жизнь». Фракційна резолюція пропонувала безкоштовно видавати часопис 6 разів на тиждень обома мовами (українською та російською), і спільно вирішувати усі непорозуміння, втім остаточного рішення щодо піднятого питання гласні прийняли не спромоглися [13, с. 51-52, 54].

Шкільна тематика виявилася не лише вкрай нагальною, але й вельми полемічною, що навіть привело до чергового демаршу української соціалістичної фракції, яка щоправда свої дії пояснила не бажанням зірвати засідання, а необхідністю порадитися щодо питання про організацію шкільного комітету [13, с. 57-59]. І. Труба наполягав щоб озвучену проблему гласні розглянули як першочергову, а це викликало різнобачення. Зрештою його наполегливість принесла результат і до порядку денного увійшов пункт «Об організації шкільного комітету для цілої Катеринославщини» [13, с. 60], обговорення якого закінчилося створенням озвученої інституції й обранням персонального складу комітету, навіть попри внесення двох альтернативних пропозицій від російських есерів та меншовиків [13, с. 70]. Українська фракція на виборах до шкільного комітету виставила 8 кандидатів: І. Трубу, В. Самійленка, Є. Вирового, В. Біднова, В. Боришкевича, Є. Кирейка, С. Швеця та І. Шаблю. Інші фракції заявили різну кількість осіб – від 1 до 4, але вибори так і не відбулися [13, с. 79], не виключено через перенесення їх на наступну сесію. Натомість гласні встановили квоти на включення до складу комітету. Найбільше місць виділялося для губернського земства (15), 10 мандатів мали отримати національні вчительські спілки (3 – українська, по 2 – російська та єврейська, по 1 – польська, німецька та грецька), 9 – від українського уряду, по 8 – від повітових земств й повітових комісій шкільної освіти. Міські думи Катеринослава, Олександрівська, Луганська, Юзівки і Маріуполя здобували по 6 місць, члени Губернської земської управи – 1, і ще 3 мандати залишили «для інших» [13, с. 245].

Параметри конструкції шкільного комітету визначав доволі цікавий за змістом документ «Об організації шкільного комітету для цілої Катеринославщини», який складався з 8 пунктів. Зокрема, у пункті 1 йшлося про пропорційність його складу, де мали домінувати українці, зважаючи на їхню статистичну перевагу в губернії (70%). Інші етнічні групи обраховувалися наступним чином – росіяни 17%, євреї – 5%, греки – 3% і т. д. Пункт 6 встановлював компетенцію комітету, до сфери якого вписали усі форми освітньої діяльності – школи, дошкільні, позашкільні, культурницькі заклади тощо [13, с. 244-246].

В останній день роботи зібрання відбулися вибори голови земської управи, а також її персонального складу. Від української соціалістичної фракції на керівну посаду балотувалися відразу дві особи – І. Труба та Г. Якименко, що вочевидь пояснюється їхньою належністю до різних партій, але вони програли більш досвідченому управлінцю А. Новаку [13, с. 67], натомість членами управи стали І. Якубович, Г. Третяк та І. Мазепа. Постать останнього викликала до життя юридичний казус, оскільки відомий катеринославський громадсько-політичний діяч не був учасником земського зібрання і, потрапивши до числа 8-ми обраних управлінців, відмовився від наданої честі. Втім гласні не лише не підтримали його відставку в зв'язку з відсутністю письмової заяви, але й висунули кандидатуру І. Мазепи на заступника голови управи, від чого той знову відмовився. Зрештою заступником А. Новака став І. Якубович [13, с. 71].

Отже, у ході січневих засідань Катеринославського губернського земства викристалізувалися проблеми, які опинилися в центрі уваги гласних. З-поміж них виділялися оцінки формування Раднаркому Росії як однопартійного уряду, який провокував хвилю терору, свавілля, анархії, вершиною чого став силовий розпуск Всеросійських Установчих зборів, засудження дій більшовиків у країні та губернії, визнання єдиною легітимною владою в Україні Центральну Раду та Генеральний секретаріат, підготовка до скликання Українських Установчих зборів, регулятивна функція яких в межах УНР не ставилася під сумнів, вирішення нагальних питань життєдіяльності Катеринославщини, до яких увійшли продовольча та освітня справи. Активну роль у обговоренні зазначеного відіграли делегати української соціалістичної фракції, сформованої з членів УСДРП, УПРС і Селянської спілки, число яких коливалося в межах двох десятків осіб. Серед пріоритетів роботи фракції виділялися два напрямки – політичний і освітній, які у цілому співпадали з порядком дня сесії. Результатом їхньої діяльності стало входження членів фракції до керівництва Губернської земської управи, засудження агресії Російської республіки щодо УНР та створення Катеринославського губернського шкільного комітету, який *de facto* мав опинитися під контролем українських партій.

Джерела та література

1. Герасименко Г. А. Земское самоуправление в России. – М.: Наука, 1990. – 264 с.
2. Гарчева Л. П. Підтримка УНР міськими радами України в жовтні-листопаді 1917 р. // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Відродження української державності: проблеми історії та культури». – Одеса, 1996. – Ч. 1. – С. 76-77.
3. Іріюглу Т. О. Формування органів державної влади та місцевого самоврядування Катеринославщини у березні – жовтні 1917 р. (за матеріалами періодичної преси) // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Випуск XX. – Запоріжжя: ЗНУ, 2006. – С. 132-140.
4. Завальнюк О. М., Стецюк В. Б. Земства Поділля в добу Української революції 1917 – 1920 рр. – Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2009. – 220 с.
5. Гвоздик В. С. Земства України в умовах революційних потрясінь 1917 року // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Випуск XXIX. – Запоріжжя: ЗНУ, 2010. – С. 98-105.
6. Матвієнко Т. О. Земства України в контексті процесу формування інституту комісарів Тимчасового уряду в березні – травні 1917 року // Історична пам'ять. Науковий збірник. – 2010. – №1. – С. 93-102.
7. Матвієнко Т. О. Боротьба за демократизацію земств України (березень – травень 1917 р.) // Гілея: науковий вісник. – К., 2010. – Випуск 38. – С. 54-63.

8. Придатченко І. Більшовицька організація Катеринослава в боротьбі за перемогу Радянської влади // Більшовицькі організації України в боротьбі за перемогу Великої Жовтневої соціалістичної революції. – К.: Українське видавництво політичної літератури, 1949. – С. 143-179.
9. Октябрь в Екатеринославе (Сборник документов и материалов). – Днепропетровск, 1957. – 379 с.
10. Історія міста Дніпропетровська / За наук. ред. А. Г. Болебруха. – Дніпропетровськ: Грані, 2006. – 596 с.
11. Тригуб П. М. Ліквідація міських дум і земств у період боротьби за встановлення і зміцнення Радянської влади на Україні (грудень 1917 р. – березень 1918 р.) // Питання історії народів СРСР. – Харків: Видавництво Харківського ордена трудового Червоного прапора державного університету імені О. М. Горького, 1972. – Випуск 13. – С. 24-31.
12. Вінцовський Т. С. Катеринославська українська губернська рада в роботі губернського земства під час революції 1917 року // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. Випуск XXXVIII. – Запоріжжя: ЗНУ, 2014. – С. 90-94.
13. Журнал чрезвычайного Екатеринославского Губернского Земского Собрания 8 – 12 января 1918 г. с приложениями. – Екатеринослав: Типография Губернского Земства, 1918. – 248 с.
14. Енциклопедія історії України. – К.: Наукова думка, 2005. – Т. 3. – 672 с.

Винцовский Т. С. Участие украинской фракции в работе Екатеринославского губернского земства в период военно-политического противостояния ноября 1917 – января 1918 гг.

Статья посвящена работе украинской социалистической фракции в ходе проведения чрезвычайного Екатеринославского губернского земского собрания, которое проходило на фоне обострения военно-политической ситуации на рубеже 1917–1918 годов. Анализируются дискуссии гласных вокруг вопросов организации центральной и региональной власти, отношению к Всероссийскому и Украинскому Учредительному собраниям, организации просветительских мероприятий, издание земской газеты и прочее. Автор частично реконструировал кадровый потенциал украинской фракции.

Ключевые слова: революция, земства, большевики, Екатеринославская губерния, Центральная Рада, украинская социалистическая фракция, Украинская Народная Республика

Vintskovs'kyi T. S. Participation in the work of the Ukrainian faction the Katerynoslav provincial zemstvo in the period of the military-political confrontation in November 1917 – January 1918's.

This article is dedicated to work of Ukrainian socialist faction in the course of extreme Katerynoslav governorate territorial meeting that took place amid aggravation of military and political situation on the cusp of 1917-1918. It is analyzed the discussions concerning questions of organization of central and regional power, stance on Russian and Ukrainian Organization meetings, organization of outreach campaigns, issuing of territorial newspaper and other. Author reconstructed partially workforce capacity of Ukrainian faction.

Keywords: revolution, the Zemstvo, Bilshovyks, Katerynoslav province, the Central Rada (Council), Ukrainian Socialist faction, Ukrainian People's Republic

УДК 94(477)“1917/1918”:629.5

Л. І. Синявська

ДІЯЛЬНІСТЬ СУДНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ СХОДУ І ПІВДНЯ УКРАЇНИ У 1917–1918 рр.

У статті проаналізовано діяльність суднобудівних підприємств сходу та півдня України з визначенням обставин, що впливали на обсяги виготовленої продукції і введення в експлуатацію кораблів. Визначено вплив робітничих комітетів на організацію роботи суднобудівних підприємств. Доведено, що власникам суднобудівних підприємств вдалося на деякий час порозумітися із робітничими комітетами, забезпечивши тим самим продовження трудової діяльності.

Ключові слова: Перша світова війна, підприємництво, наймані працівники, державне регулювання економіки, суднобудівна промисловість, військова промисловість, фінанси, кредит.

Революційні події в Російській імперії 1917 р. суттєво вплинули на розвиток суднобудування на півдні України. Було зруйновано систему фінансування промисловості, що існувала на території. Фінансова криза та розпад державного апарату на місцях зумовили призупинення фінансування значної частини проектів Тимчасовим урядом у 1917 р. Ця проблематика у загальноросійському контексті досліджувалася у роботах К. Шацилло, А. Тараса, А. Сидорова, Б. Авілова, П. Волобуєва, Б. Дубенцова, А. Боханова, О. Шляхова, П. Фоміна, П. Сорокіна, Г. Попова. Частково розвиток суднобудівної промисловості в роки війни розглядала Н. Рижєва.

На початку 1917 р. заводом «Россуд» було побудовано лінкор «Императрица Мария», завершувалося будівництво лінкора «Император Александр III» («Воля») для Морського відомства. У квітні 1916 р. було завершено спорудження плавучого доку для Чорного моря за замовленням Морського відомства. Легкі крейсери «Адмирал Нахимов» та «Адмирал Лазарев» були спущені на воду у 1916 р., будувалися легкі крейсери «Адмирал Корнилов» і «Адмирал Истомин», корпуси шаланд типу «Истрань» «Парфенон» та «Темир» у травні 1917 р. також були введені в експлуатацію. Для Морського міністерства відповідно до перезамовлення від заводу «Наваль» будувалося конвойне судно «Эльбрус», корпус якого був спущений на воду у січні 1917 р. Так само за замовленням від «Наваля» будувалися корпуси підводних човнів типу